

Píše Mirek Nemeč

(E*forum, 13. 04. 2022)

V každém ohledu skrovná je v roce 2020 **Martinem Hájkem** publikovaná knížka s titulem ***Olomoučtí Němci 1918-1938***. Autor, knihovník ve vědecké knihovně Olomouc, svůj projekt představuje však dost ambiciózně: „[...] doposud chyběla práce, která by komplexně [!] zkoumala život olomoucké německé menšiny v letech 1918-1938“. (s. 13) Na ca. 180 stranách vlastního textu se autor snaží vypořádat s politickými, sociálními a kulturními aspekty života německojazyčné komunity severomoravské metropole nad řekou Moravou v době po převzetí radnice českými radními (1918/19) do období Mnichovského diktátu (říjen 1938). Je otázkou, zda konečný mezník výzkumu je vhodný. Olomouc se nestala součástí nově vytvořené Říšské župy Sudety, ale městem na hranici. Pro zdejší i nově přicházející židy, Němce i Čechy nastalo velmi napínavé období zkoušek loajalit a nového předefinování svých identit. Tedy centrálních hledisek pro výzkum kolektivní biografie menšiny v urbánním prostředí.

Deklarovaná šíře a s ní související imanentní neurčitost vymezení výzkumného cíle by měla být konkretizována. K tomu by přispělo kritické shrnutí dosavadních výsledků a dílčích poznatků o životě německojazyčných Olomoučanů, které byly tematizovány, jak autor sám uvádí, v řadě nepublikovaných kvalifikačních pracích, publikovaných dílčích studií a v textech o meziválečné Olomouci v roce 2009 vydané syntéze *Dějiny Olomouce*. Současně by upozorněním na mezery předešlého bádání byl zviditelněn potenciál aktuálního výzkumu. Plausibilnímu vytříbení cílů výzkumu by samozřejmě napomohla i autorem komentovaná úvaha nad možnými cestami bádání. Avšak autor metody výzkumu nereflektuje, z čehož plyne rozkolísanost koncepce knihy.

Ta se projevuje už samotnou asymetrií šesti kapitol, které tvoří vlastní obsah práce, a dotýkají se jednotlivých aspektů politického a kulturního života německojazyčné menšiny. První z nich je věnována *Národnostní[m] poměr[ům] na Olomoucku, demografi[i] a demografick[ému] vývoj[i]* (s. 19-31). Jak již titul napovídá, autor na základě úředních statistik z období 1880 až 1930, tedy z doby monarchie i první republiky, představuje změny národnostního složení obyvatelstva města a jeho okolí. Ve shodě s moderními přístupy Hájek problematizuje oba dva systémy sčítání obyvatel a je si vědom úskalí a možných statistických chyb, které vznikají snahou obou států jednoznačně podchytit jazykové či nacionální národnostní rozvrstvení obyvatel přihlášením se pouze k jedné sociální skupině. Ačkoliv si tedy autor uvědomuje, že kategorie „národnost“ či „obcovací jazyk“ je závislá na mnoha společenských i soukromých poměrech a proto dosti labilní, překvapí ovšem tím, že v dalších kapitolách mu je národní identita kategorií esenciální, ne diskursivní. S jeho závěrem,

že bilingvismus nebo národní nevyhraněnost jsou prý „pro nedostatek pramenů obtížně zkoumatelné“ (S. 179), nelze v perspektivě již dříve publikovaných disertačních prací, např. Jeremy Kinga k nacionalizaci „Budějovičáků“ nebo Ines Koeltzsch sledující transkulturní vztahy v meziválečné Praze, jen tak bez povšimnutí přejít. Síla obou knih je právě v přístupu k tomu, jak sledují každodenní „vytváření“ nebo naopak „obcházení“ národních identit obyvatelstvem. Ale není třeba inspirovat se pouze modernějším kulturněhistorickým přístupem. I tradičnější pojetí „totálních sociálních dějin“, jak ji ve své půlstoletí staré, ale dosud nepřekonané disertaci představila Monika Glettler na příkladu vídeňských Čechů v době starostování Karla Luegera nabízí možnost, jak lze postihnout procesy migrace, následné asimilace, akulturace anebo integrace, ale i izolace a národního egoismu. Kombinace mnoha různých statistik dokáže vystihnout variabilitu každodenního votování obyvatelstva v národnostním diskursu. Hájek sice v dalších kapitolách představuje i jiné statistiky, a mnohé další by jistě mohl ještě přidat, ale bohužel chybí porovnání a kontextualizace s oficiálními výsledky sčítání obyvatel.

Nicméně zjištění, že se procentuálně stále více obyvatel Olomouce po roce 1918 hlásí k české národnosti, ale její podíl nepřesáhne 80% obyvatel, jsou pro veřejný i soukromý život ve městě nadmíru důležité. Československý stát musel garantovat práva příslušníků hlásících se k jazykové či národnostní menšině. Dvojazyčnost veřejného prostoru města musela být tolerována či se snad dokonce stala cílem aktivit městské rady. Bilingvismus obyvatel podporován. Je tedy logické, že se Hájek v další, vůbec nejdelší kapitole knihy (s. 33–120), věnuje komunální politice, která po roce 1918 dožala velkých změn. I zde došlo k výměně rolí. Město v tomto období bylo spravováno českým starostou a v městské radě měly české strany dvoutřetinovou většinu. Na radnici tak dominují čeští úředníci a vnitřním komunikačním médiem se stává čeština. Chronologicky sledovaný vývoj komunální politiky, těžkosti sestavování koalic a personální otázky zastupitelstva členěný podle jednotlivých volebních období (1919–1923, 1923–1928, 1928–1932 a 1932 až září 1938) prezentuje vývoj česko-německého politického soužití od počátečního negativismu k aktivismu německých stran a spolupráci českých a německých občanských stran, která se měla udržet právě do konce sledovaného období. Takto nastíněný průběh v komunální politice i mentalitě německých úředníků odpovídá zhruba politickému vývoji na celostátní úrovni. Ale neměl by být přeci jen problematizován a především podložen konkrétním sledováním kritických kaus, tak aby vývoj strategií politických subjektů bylo možné v celém daném období sledovat?

Podnětná by v tomto ohledu mohla být již v roce 1981 vydaná disertace Garyho B. Cohena o Němcích v Praze, která se dotýká ztráty jejich postavení na pražské radnici v roce 1861 a sleduje jejich „politické a etnické přežívání“, jak zní anglický podtitul práce, v poslední fázi Habsburské monarchie. Právě dynamika utváření „německého diskursu“ ve městě, nejen jeho vztah k českojazyčnému prostředí, ale i jeho vnitřní konflikty v politické, hospodářské, sociální a kulturní sféře dokáže Cohen postihnout díky ohromující záplavě pramenů různé provenience. A v tom je zásadní rozdíl. Hájek své názory opírá pouze o protokoly zasedání městské rady a několik

článků excerpovaných z *Mährisches Tagblatt*. Konsensuální perspektiva obou pramenů by měla být doplněna například o subjektivní výpovědi aktérů politiky. Nabízí se obsáhlý, 264 stran čítající a v roce 1938 vydaný pamětní spis dlouholetého starosty Richarda Fischera *Šest let práce na olomoucké radnici 1932–1938*. Vyplatilo by se i podívat na zpravodajství z radnice v politicky konkurenčním – buď českém anebo německém, ale sociálnědemokratickém – tisku.

V závěru kapitoly jsou encyklopedicky představeny nejdůležitější osobnosti německé komunální politiky. Anekdoticky působí chybička u medailónku Rudolfa Sallingera. Ten se podle opakovaného údaje měl dožít pouhých 40 let. Nicméně by to bývalo znamenalo, že se oženil v roce 1910 jako sedmnáctiletý, a především nemohl slavit 4. 4. 1933 svoje padesátiny (s. 114f.) Více problematické než toto zmýlení, je skutečnost, že zrovna u něho není zmíněna politická příslušnost. V koalici německých „občanských“ zasedali do roku 1933/34 i zástupci německých negativistických stran, což zavdává otázce o vnitřní soudružnosti německých radních. Přitom právě Hájkem citovaná charakteristika Sallingera se mi zdá diskutabilní. Na základě oslavných článků v německých novinách z dubna 1933 je představen jako „vůdce“ olomouckých Němců, který se angažuje při stavbě tzv. Německého domu / Deutsches Haus. Současně prý však umí diplomaticky zasáhnout ve vnitřních sporech německých politických stran i v rámci česko-německé konkurence. Nejde jen o kontextualizaci použití slova „vůdce“ bezprostředně po nástupu jiného „Führera“ k moci, ale především o skutečnost, že v koalici německých ‚občanských‘ politických subjektů to poněkud vřelo. Proč není toto analyzováno?

Kulturní prostředí se snaží tematizovat Hájek v následujících kapitolách věnovaných spolkům, tisku, školství a německé veřejné knihovně. Ale právě i pro ně platí, co pro kapitolu předcházející. Na místo analýzy a kritické práce s prameny, problematizování sesbíraných informací a jejich usouvztažnění převažuje encyklopedická deskripce. Vyjmenování všech možných spolků, vypsání struktury školství, publicistických titulů a snahou statisticky a personálně postihnout dějiny Německé veřejné knihovny je teprve prvním krokem výzkumu. Ten sice ukazuje, že ani v Olomouci nebylo německojazyčné obyvatelstvo v první republice diskriminováno, neboť mělo k dispozici dosti široké kulturní zázemí a strukturu škol, která odpovídala jejímu procentuálnímu zastoupení ve městě. Ale po tomto zjištění, by měla následovat analýza, vyhodnocení a zpracování takto vzniklých komunikačních prostorů a strategií aktivit představených německých subjektů třeba právě v produktivní konkurenci k českým pendantům, jak ji 2010 na příkladu center Habsburské monarchie předvedl Moritz Csáky. Ústřední otázka tak zůstává, podařilo se po době zjitřených nacionalistických vášní obnovit lokální městskou identitu nehledě na etnicitu, jazyk, konfesi a snad i politické smýšlení obyvatel?

Vážím si zájmu autora zabývat se vyváženě a bez nacionálních předsudků historií města, oceňuji také jeho snahu ukázat možnou šíři potenciálních témat. Současně však musím konstatovat, že kognitivní složku výzkumné práce, která by opravdu komplexně zmapovala možnosti a starosti všedních dnů německojazyčných Olomoučanů v době

meziválečné, přenechává Hájek svým následovníkům. Ti by mohli začít otázkou, zda Olomouc vykazovala vůči jiným městům tehdejšího mnohokulturního Československa nebo dokonce střední či východní Evropy specifika a tato se snažit podchytit.

Martin Hájek: *Olomoučtí Němci 1918-1938*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2020, 203 s.

www.ipsl.cz